АВЕРСЭВ

Школьнікам, абітурыентам, навучэнцам

Г. І. Кулеш
Г. К. Ціванова

Рэпетытар па беларускай мове

Сінтаксіс і пунктуацыя

Для падрыхтоўкі да цэнтралізаванага тэсціравання

Рэпетытар па беларускай мове

УДК 811.161.3(075.3)
ББК 81.2Беи-922
К90

Серыя заснавана ў 1999 годзе

Рэцэнзент
канд. філал. навук, дац. каф. беларус. мовазнаўства Беларус. дзярж. пед. ун-та імя Максіма Танка ***С. І. Фацеева***

Кулеш, Г. І.

К90 Рэпетытар па беларускай мове : сінтаксіс і пунктуацыя : для падрыхтоўкі да цэнтралізаванага тэсціравання / Г. І. Кулеш, Г. К. Ціванова. — Мінск : Аверсэв, 2010. — 160 с. — (Школьнікам, абітурыентам, навучэнцам).

ISBN 978-985-509-987-2.

Дапаможнік пабудаваны ў форме заняткаў, кожныя з якіх уключаюць тэарэтычны матэрыял і заданні для яго замацавання. Табліцы з правіламі і значная колькасць прыкладаў будуць спрыяць лепшаму засваенню тэорыі. Праверыць правільнасць выканання заданняў можна з дапамогай адказаў і падказак, змешчаных у дапаможніку.

Адрасуецца старшакласнікам і абітурыентам. Можа быць выкарыстаны настаўнікамі, студэнтамі і ўсімі, хто цікавіцца беларускай мовай.

УДК 811.161.3(075.3)
ББК 81.2Беи-922

Вучэбнае выданне

ШКОЛЬНІКАМ, АБІТУРЫЕНТАМ, НАВУЧЭНЦАМ

Кулеш Ганна Іванаўна
Ціванова Галіна Кузьмінічна

РЭПЕТЫТАР ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Сінтаксіс і пунктуацыя

Для падрыхтоўкі да цэнтралізаванага тэсціравання

Адказны за выпуск *Дз. Л. Дзямбоўскі*

Падпісана ў друк 03.03.2010. Фармат 60×84 $^1/_{16}$. Папера друкарская. Друк афсетны.
Ум. друк. арк. 9,30. Ул.-выд. арк. 7,75. Тыраж 3100 экз. Заказ 1732.

Таварыства з дадатковай адказнасцю «Аверсэв».
ЛИ № 02330/0494066 ад 03.02.2009. Кантактны тэлефон (017) 210-18-98.
E-mail: info@aversev.com; www.aversev.com
Вул. М. Багдановіча, 129а, 220123, Мінск.
Для пісьмаў: а/с 135, 220123, Мінск.

УПП «Віцебская абласная друкарня».
ЛП № 02330/0494165 ад 03.04.2009.
Вул. Шчарбакова-Набярэжная, 4, 210015, Віцебск.

ISBN 978-985-509-987-2

© Кулеш Г. І., Ціванова Г. К., 2010
© Афармленне. ТДА «Аверсэв», 2010

АД АЎТАРАЎ

Гэты дапаможнік адрасаваны старшакласнікам і абітурыентам для лепшага засваення школьнага курса беларускай мовы і падрыхтоўкі да цэнтралізаванага тэсціравання па раздзеле «Сінтаксіс і пунктуацыя». Вучэбны матэрыял падзелены на тэмы ў адпаведнасці з класіфікацыяй сінтаксічных адзінак.

Асноўныя тэарэтычныя палажэнні прыводзяцца ў табліцах і суправаджаюцца значнай колькасцю прыкладаў.

Асэнсавана засвоіць правілы і выпрацаваць навыкі іх практычнага прымянення дапамогуць заданні, прапанаваныя да кожных заняткаў. Абавязковым элементам кожнай практычнай часткі з'яўляецца тэкст з наўмысна зробленымі памылкамі, пры выпраўленні якіх навучэнцы развіваюць арфаграфічную пільнасць. Праверыць правільнасць выканання практыкаванняў і тэставых заданняў можна па адказах і падказках, змешчаных у канцы дапаможніка.

Аўтары спадзяюцца, што дапаможнік паспрыяе грунтоўнай падрыхтоўцы да экзамену і тэсціравання, і жадаюць навучэнцам поспеху.

«Сонцам мы вясновым абагрэты, а дажджу даўно ўжо не пілі!» — небу цёмна-сіняму і ветру скардзіліся цёмныя палі.	1
Небу цёмна-сіняму і ветру скардзіліся цёмныя палі, ***што сонцам вясновым яны абагрэты, а дажджу даўно ўжо не пілі.***	2

2. Зняўшы з левай рукі бранзалет і падаючы яго капітану, стары сказаў, каб ён бярог яго, бо гэты бранзалет прыносіць людзям шчасце.

3. 1) Янка Скрыган напісаў: «Калі я чытаю добрую кнігу, то мне здаецца, што я чую голас пісьменніка».

2) «Калі я чытаю добрую кнігу, — напісаў Янка Скрыган, — то мне здаецца, што я чую голас пісьменніка».

3) «Калі я чытаю добрую кнігу, то мне здаецца, што я чую голас пісьменніка», — напісаў Янка Скрыган.

4. 2 — мокрыя заРэчныя паплавы; 4 — два***цц***аці; 14 — высыхаючы на сонцы, і зусім не думаў; 17 — па***д***ступаў.

Заняткі 33. Знакі прыпынку ў сказах з простай мовай

1. 1) «П, — а, — п».

«Біялагічная станцыя на возеры Нарач, — гаворыць студэнт Лёня, — створана Беларускім дзяржаўным універсітэтам для летняй практыкі студэнтаў-біёлагаў».

2. 3) працяжнік:

«У нас і малодшы сын у Мінску вучыцца, ва універсітэце, — дадала шчаслівая маці і зноў запыталася: — А дзе вы жывяце ў Мінску?»

3. 1) «Станцыя нафтаправода "Дружба" існуе з 1954 года, — гаворыць галоўны інжынер. — **Р**аней тут, на гэтай балоцістай раўніне, нічога не было».

3) «У структуры сказаў з рознымі відамі сувязі выразна вылучаюцца дзве сэнсавыя часткі, — сказаў выкладчык і дадаў: — Іх можна назваць логіка-структурнымі часткамі».

5) Амаль хорам дзеці сказалі: «Добры дзень!» — і хлопчыкі знялі шапкі.

4. 2 — адзін з ***най***важнейшых абавязкаў; 3 — «Займайцеся заўсёды сваёй беларускай мовай, — ***п***ісаў Чорны...»; 4 — мова — гэта аснова літаратуры; 9 — роб***я***чы; 13 — акрэ***слі***валіся; 14 — ***па-сапраўднаму***.

ЗМЕСТ

Ад аўтараў ... 3

СІНТАКСІС І ПУНКТУАЦЫЯ ... 4

I. СЛОВАЗЛУЧЭННЕ ... 4

Заняткі 1. Класіфікацыя словазлучэнняў ... 5
Замацаванне ... 7

Заняткі 2. Віды сувязі слоў у словазлучэнні ... 9
Замацаванне ... 10

Заняткі 3. Асаблівасці кіравання ў беларускай мове ... 13
Замацаванне ... 15

II. СКАЗ ... 16

Заняткі 4. Тыпы сказаў паводле мэты, інтанацыйнага афармлення, адносін зместу да рэчаіснасці ... 16
Замацаванне ... 18

Заняткі 5. Тыпы сказаў паводле структуры ... 20
Замацаванне ... 22

III. ПРОСТЫ СКАЗ ... 24

Заняткі 6. Дзейнік. Спосабы выражэння, класіфікацыя паводле структуры ... 24
Замацаванне ... 25

Заняткі 7. Выказнік. Класіфікацыя паводле структуры, спосабы выражэння ... 27
Замацаванне ... 30

Заняткі 8. Размежаванне галоўных членаў сказа. Працяжнік паміж дзейнікам і выказнікам ... 32
Замацаванне ... 35

Заняткі 9. Сувязь паміж дзейнікам і выказнікам ... 36
Замацаванне ... 39

Заняткі 10. Даданыя члены сказа. Дапаўненне ... 41
Замацаванне ... 42

Заняткі 11. Азначэнне. Віды азначэнняў і спосабы іх выражэння ... 43
Замацаванне ... 44

Заняткі 12. Прыдатак ... 47
Замацаванне ... 48

Заняткі 13. Акалічнасць. Віды акалічнасцей і спосабы іх выражэння ... 49
Замацаванне ... 51

Заняткі 14. Размежаванне даданых членаў сказа ... 53
Замацаванне ... 54

IV. УСКЛАДНЕНЫ СКАЗ ... 56

Заняткі 15. Аднародныя члены сказа ... 56
Замацаванне ... 57

Заняткі 16. Аднародныя і неаднародныя азначэнні ... 59
Замацаванне ... 60

Заняткі 17. Знакі прыпынку пры аднародных членах сказа ... 62
Замацаванне ... 64

Заняткі 18. Адасабленне. Адасобленыя члены сказа. Адасобленыя дапаўненні ... 67
Замацаванне ... 68
Заняткі 19. Адасобленыя азначэнні ... 69
Замацаванне ... 71
Заняткі 20. Адасобленыя прыдаткі ... 73
Замацаванне ... 74
Заняткі 21. Адасобленыя акалічнасці ... 76
Замацаванне ... 78
Заняткі 22. Адасобленыя далучальныя і ўдакладняльныя канструкцыі ... 80
Замацаванне ... 82
Заняткі 23. Сказы з параўнальнымі зваротамі ... 84
Замацаванне ... 85
Заняткі 24. Сказы са звароткам, выклічнікамі, пабочнымі і ўстаўнымі канструкцыямі ... 87
Замацаванне ... 92

V. АДНАСАСТАЎНЫЯ СКАЗЫ ... 95
Заняткі 25. Аднасастаўныя дзейнікавыя і выказнікавыя сказы ... 95
Замацаванне ... 97

VI. СКЛАДАНЫ СКАЗ ... 99
Заняткі 26. Тыпы складаных сказаў ... 100
Замацаванне ... 102
Заняткі 27. Складаназлучаныя сказы. Знакі прыпынку ў складаназлучаных сказах ... 104
Замацаванне ... 106
Заняткі 28. Складаназалежныя сказы ... 107
Замацаванне ... 110
Заняткі 29. Знакі прыпынку ў складаназалежных сказах ... 113
Замацаванне ... 116
Заняткі 30. Складаныя бяззлучнікавыя сказы. Знакі прыпынку ў складаных бяззлучнікавых сказах ... 118
Замацаванне ... 120
Заняткі 31. Складаныя сказы з рознымі відамі сувязі частак. Знакі прыпынку ў іх ... 122
Замацаванне ... 124

VII. ЧУЖАЯ МОВА ... 127
Заняткі 32. Спосабы перадачы чужой мовы ... 127
Замацаванне ... 128
Заняткі 33. Знакі прыпынку ў сказах з простай мовай ... 129
Замацаванне ... 131

ПАДКАЗКІ ... 133

АДКАЗЫ ... 135